

ÜLKÜM GÖZDE GÜNDOĞDU, SURIYE İÇ SAVAŞI VE SURIYE TÜRKMENLERİ, NOBEL YAYIN, ANKARA 2021, 239 S.*

Ülküm Gözde Gündoğdu, Syrian Civil War and Syrian Turkmens, Nobel Publishing, Ankara 2021, 239 pgs.

Cemre Ç. ATAMER**

Suriye, müzminleşmiş sorunları nedeniyle gündemden düşmeyen bir ülkedir. Pek çok açıdan çalışılmış olan bu ülkeyi Ülküm Göze Gündoğdu Suriye Türkmenlerinin varoluş mücadelesi nezdinde ele almıştır. 2020 yılında yüksek lisans tezi olarak yazılan eser, 2021 yılında kitaplaştırılmıştır.

Kitap bir yüksek lisans tezi olması hasebiyle bir hipotezi test etme amacı taşımaktadır. Bu bağlamda Suriye Türkmenlerinin hayatta kalma mücadelesinin, başta Türkiye olmak

üzere bölge ülkeleri için ulusal güvenlik meselesi olduğu vurgulanmaktadır. Suriye’de yaşanacak gelişmeleri, Türkiye’nin ekonomisi ve güvenliği için bir tehdit unsuru olma potansiyeli olarak değerlendirilmektedir.

Eserde, Suriye Türkmenlerinin 2011 yılı sonrasındaki süreçte yaşadıkları siyasi, askeri ve kültürel gelişmeleri bir bütün halinde derlemek ve tek bir okumada Türkmen tarihini sunmak hedeflenmiştir. Eser, akıcı ve yalın diliyle okuyucunun bir çırpıda bitirebileceği özelliktedir. Konu üzerinde derin

* **Geliş Tarihi:** 19.10.2021

Kabul Tarihi: 21.10.2021

** Uluslararası İlişkiler Uzmanı, e-posta: c.atamer94@gmail.com, ORCID: 0000-0001-5469-3461.

ÜLKÜM GÖZDE GÜNDOĞDU, SURIYE İÇ SAVAŞI VE SURIYE TÜRKMENLERİ, NOBEL YAYIN, ANKARA 2021, 239 S.

bilgiye sahip olmayan okuyucuların da rahatlıkla anlayabileceği açıklıkta yazılmıştır. Öte yandan ele aldığı konu açısından özgün bir niteliktedir.

Eser, kavramsal açıdan Ortadoğu, dış politika ve uluslararası hukuk kavramları açısından Suriye Türkmenlerinin milli kimliklerini muhafaza süreçlerinin irdelenmektedir. Çalışmada birincil ve ikincil kaynakları kullanmanın yanı sıra yüz yüze görüşme metodolojisi de kullanılmıştır.

Eser, ülkenin Osmanlı İmparatorluğu öncesi tarihinden başlayarak Arap Baharı ve Suriye İç Savaşı'na değin gelişen tarihi sürecin önemli noktalarını aktardıktan sonra Suriye Türkmenlerinin iç savaş sürecindeki siyasi, askeri ve sosyal yapılanmasına eğilmektedir. Bu bakımdan eser hem sağlam bir bağlam sunmakta hem de ele alınan konunun kavranmasını kolaylaştırmaktadır.

Yazar insanlık tarihi kadar köklü bir geçmişe sahip olan Suriye'yi ele alırken; "Suriye" kelimesinin MÖ VII. yüzyılın başlarından beri kullanıldığını ve Suriye'nin Mezopotamya ve Anadolu arasında yer alması nedeniyle kilit bir öneme sahip olduğu vurgulanırken; İslamiyet'ten önce de Akadlardan Hititlere, Perslerden Bizanslılara kadar pek çok farklı aktörün hakimiyeti altına girdiği belirtilmektedir. Bu da Suriye'nin sadece günümüzde değil; tarihinin başlangıcından beri çekişmelere ev sahipliği eden stratejik bir bölgede yer aldığını göstermektedir. Gündoğdu da buna dikkat çekmektedir. Eser bu bakımdan Suriye'de yaşanan olayları anlamakta ve ülkenin tarihini anlamının önemini altını çizmektedir.

Eserde, Osmanlı İmparatorluğu hakimiyetinin son dönemleri ele alınırken; bölgede filizlenmeye başlayan milliyetçi fikirlerin ve Fransız etkisinin ülkeyi şekillendirmedeki önemine yer verilmiştir. Nitekim Birinci Dünya Savaşı sırasında Osmanlı İmparatorluğu'na karşı ayaklanmalar bölgede baş gösterirken; Arap milliyetçiliği vurgusunun olması ve savaş ertesinde Suriye'nin Fransız manda rejimine girmesi 20. ve 21. yüzyılda Suriye'nin ve genel anlamda Ortadoğu'nun kaderini belirlemiştir.

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Fransızların “böl ve yönet” stratejisi, bugün Suriye’de yaşanan olayların dayanak noktalarından biridir. Bu nedenle Fransızlar 1946 yılında Suriye’den çekildiğinde, bölgede var olan derin çatlaklar kapanmamış, şekil değiştirmiştir. Nitekim eserde de ülkede peş peşe gelen askeri darbeler ve daha sonrasında solun yükselişi okuyucuya aktarılmıştır.

Yazar, ülkedeki ve bölgedeki Türk düşmanlığının sinyallerinin İkinci Dünya Savaşı döneminde de görüldüğüne dikkat çekmek adına Mısır ile Suriye’nin birleşerek kurduğu Birleşik Arap Cumhuriyeti’ne (BAC) (1958-1961) değinmektedir. BAC’ın ilk lideri olan Cemal Abdülnasır’ın bilhassa Türklere karşı alenen ırkçı söylemlerinin Arap Dünyası’nda Türk düşmanlığını işlediği belirtilmektedir. Bu dönemde Türk kökenli kişilerin sosyal ve siyasal alandan dışlanması da dikkat edilmesi gereken bir noktadır.

Suriye’nin Mısır’dan ayrılmasının ertesinde, 1963 yılında, Baas Partisi askeri bir darbeyle iktidar olmuştur. Baas Partisi, Arap milliyetçiliği ve sosyalizm ekseninde örgütlenmiştir. Bir süre baskın olan Pan-Arabizm, ilerleyen yıllarda kendini “Büyük Suriye” idealine bırakmıştır.

1967 yılındaki Arap-İsrail Savaşı’nda Arap devletleri (Suriye, Mısır, Ürdün, Irak) sadece altı günde ağır bir yenilgi yaşamıştır. Bu olay, Suriye’nin iç siyasetinde büyük değişikliklere neden olmuştur. Savaştan önce ordu içindeki yükselişini sürdüren Hafız Esad 1971’de Suriye’nin ilk Nusayri Devlet Başkanı olmuştur. Hafız Esad güçlü bir otorite olarak sınırsız yetkiyle ülkeyi yönetmiştir.

Sünni Müslümanlar ve Sünni Müslümanlar arasında önemli bir etnik grup olan Türkmenlerin bilhassa yönetimden uzak tutulduğu yazar tarafından dikkatlere sunulan konulardandır. Zaten var olan asimilasyon politikaları hız kazanarak Türkmenleri Araplaştırma politikaları daha da artmıştır. Eserde Baba Esad’ın Türklere karşı düşmanlık beslemesine ve Türkmenleri, Türkiye’nin casusu olarak görmesine binaen devlet

ÜLKÜM GÖZDE GÜNDOĞDU, SURİYE İÇ SAVAŞI VE SURİYE TÜRKMENLERİ, NOBEL YAYIN, ANKARA 2021, 239 S.

kurumlarında Türkçe konuşmanın yasaklanması gibi çeşitli baskı politikalarının tezahür ettiğini dile getirmektedir. Bu dönemde Hafız Esad'a karşı baş gösteren ayaklanmalar ağır bir şekilde bastırılmıştır.

Öte yandan 1990'lı yıllarda değişen dünya düzeni, Baba Esad'ın dış politikasını da etkilemiştir. Hem Amerika Birleşik Devletleri'yle (ABD) hem de İsrail'le normal ilişkilerin tesis edildiği bu dönemde Suriye-Türkiye ilişkileri giderek gerilmiştir. Öyle ki Suriye'nin PKK ve Asala gibi terör örgütlerine kapılarını açması eserde dikkat çekilen konulardandır. Buna ek olarak Türkiye'nin çeşitli baraj projelerinin de su sorununa yol açtığına yer verilmiştir.

Kitapta Hafız Esad'ın giderek bozulan sağlığı ve ilerleyen yaşı nedeniyle koltuğunu büyük oğlu Basil'e bırakmak için hazırlıklar yapması; fakat Basil'in ani ölümünün dengeleri değiştirdiği de belirtilmiştir.

Bu noktada Hafız Esad'ın diğer oğlu Beşar Esad hızlıca koltuğa oturmak için eğitilmiştir. Böylelikle 2000 yılında Hafız Esad öldüğünde oğlu Beşar Esad Devlet Başkanlığı koltuğunun tek varisi olmuştur. Oğul Esad'ın Avrupa'da eğitim gördüğü için Batı'ya ve Batıcı fikirlere yakın olduğu vurgulanmıştır. Nitekim iktidara gelmesinin ardından bir dizi reform çalışmaları başlatması ve daha demokratik bir çizgide ilerlemesi göze çarpmaktadır. Fakat hem ekonominin kötü durumunun hem de 11 Eylül Saldırıları'nın Oğul Esad'ın elini kolunu bağıladığı çıkarımı yapılmıştır. Öte yandan Türkiye'yle ilişkilerde yaşanan normalleşme süreci analiz edilmiştir. Uzun sürmeyen bu sürecin, Oğul Esad'ın özellikle iç politikada halkın ihtiyaçlarını karşılayamaması nedeniyle başlayan protestolara verilen ağır tepkiler neticesinde bozulduğu bilgisi aktarılmıştır.

Eserde Ortadoğu, Arap Yarımadası'nda bulunan Arap devletlere ek olarak Türkiye, İran ve İsrail'in de içinde bulunduğu 22 devletin yer aldığı coğrafya şeklinde tanımlanmıştır. 2010 yılında Tunus'ta fitili ateşlenen Arap Baharı'nın genel anlamda söz konusu coğrafyayı etkilediği ifade edilmiştir. Bu çerçevede Arap Baharı'nı tetikleyen Tunuslu Muhammed

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Buazizi'nin benzin dökerek kendini ateşe vermesi vakasından başlanarak Tunus, Mısır, Libya ve Suriye'deki olayların nasıl tezahür ettiği açıklanmıştır.

Suriye özelinde Arap Baharı, Esad'ın demokratik haklarını arayan protesto gösterilerini şiddetle bastırmaya çalışması sonucunda Suriye İç Savaşı'na evrilmiştir. Türkiye'nin ise 2011 yılında Fas'ta gerçekleştirilen Suriye'nin Dostları Toplantısı'nda Suriye halkının "meşru temsilcileri" olarak kabul edilen Suriye Muhalif ve Devrimci Güçler Koalisyonu'nu (SMDK) desteklediği ifade edilmiştir. Bu iç karışıklık döneminde DEAŞ ve El Nusra gibi terör örgütlerinin de ülkede etkilisini arttırdığı analize yer verilmiştir. Bu bağlamda artan uluslararası girişimler bilhassa Birleşmiş Milletler (BM) çatısında gerçekleşmiştir. Fakat halen kalıcı bir çözüm getirilememiştir.

Eserin ana odak noktası olan Suriye Türkmenleri okuyucuya aktarılırken; Türkmenlerin Suriye topraklarına gelişinden 2020 yılına kadarki tarihi süreç ele alınmıştır. Bunun yanı sıra Türk tarihi, Türk ve Türkmen kelimelerinin etimolojik kökenleri de açıklanmıştır. Türkmenlerin Abbasiler döneminde yoğun olarak bölgeye yerleştiği, buna ek olarak Osmanlı İmparatorluğu döneminde de Türkmenlerin Suriye'ye yerleştirildiği belirtilmiştir. Yani Suriye Türkmenleri, yedinci yüzyıldan beri Suriye coğrafyasında bulunmaktadır ve bu bakımdan Balkanlardaki Türk varlığından farklı bir konumdadır.

Eserde tarihi sürecin kilit noktaları olan olayların üzerinde durulmuştur. Türkiye-Suriye ilişkileri kapsamında Türkmenlerin Suriye'deki durumu da değerlendirilmiştir. Bu bağlamda özellikle Baas Partisi'nin iktidar olmasının akabinde Türkçe müzik dinlenmesinin ve Türkçe konuşulmasının yasaklanması gibi girişimlerle, Türkmen kültürünü silmeye yönelik politikalar uygulandığına dikkat çekilmiştir. Diğer bir deyişle Türkmenler, kimlikleri nedeniyle asimilasyon politikalarına maruz kalmışlardır. Türkiye-Suriye ilişkilerinde iyileşme yaşandığı dönemde ise Suriye Türkmenlerinin yaşam koşullarında da iyileşme yaşanmıştır.

ÜLKÜM GÖZDE GÜNDOĞDU, SURIYE İÇ SAVAŞI VE SURIYE TÜRKMENLERİ, NOBEL YAYIN, ANKARA 2021, 239 S.

Fakat yazar, Arap Baharı'yla Suriye Türkmenleri ve Suriye'deki diğer etnik gruplar için hayatta kalma mücadelesini ağırlaştığının altını çizmiştir.

Kitapta Türkmenlerin özellikle Şam, Halep-Culap, Bayır-Bucak (Lazkiye), Humus, Hama, Golan, Rakka, İdlib, Dera ve Tartus'da yoğun olarak yaşadığı belirtilmiştir. Bu bakımdan Arap Baharı'nın ardından siyasal yapılanma çalışmalarına hız kazandıran Türkmenlerin yoğun olarak yaşadığı yerler söz konusu siyasal yapılanmalar açısından önemlidir. Bu siyasal oluşumlar içerisinde Suriye Türkmen Platformu ve bununla bağlantılı olarak oluşturulan Suriye Türkmen Meclisi (STM), Türkiye'de toplanmasını gerçekleştirmesi hasebiyle dikkat çekmektedir.

STM, yukarıda sayılan şehirlerin temsilcilerini de içeren bir delegasyon niteliği taşımaktadır. Meclis, Suriye Türkmenlerinin bölgedeki varlığının ve istikbalinin Türkiye'yi ve Ortadoğu'yu yakından ilgilendiren bir husus olduğunun altını çizmiştir. Dolayısıyla Suriye'deki durumu stabilize etmek ve Türkmenlerin bekası için Türkiye'nin önemli bir rol üstleneceği öngörülmüştür. 2013 yılından 2019 yılına kadar Türkiye topraklarında faaliyet gösteren STM, 2019 senesinde ilk kez Suriye topraklarında Genel Kurul düzenlemiştir. STM, bünyesinde Suriye Türkmenleri tarafından teşkilatlanmış, Suriye Türkmen Milli Hareket Partisi, Suriye Türkmen Kitle Partisi gibi partiler de vardır.

Genel hatlarıyla hem STM'nin hem de bünyesindeki siyasi partilerin ana gayesi, Türkmenlerin Suriye'ye güvenli bir şekilde dönebilmesidir. Çünkü 2011 yılı itibarıyla Türkmenlerin %60'a yakınının komşu ülkelere göç ettiği bildirilmiştir. Eser, mevzubahis Türkmen Partileri hakkında ayrıntılı bilgiler içermekte ve Türkmenlerin Suriye bağlamında siyasal varlıklarını irdelemektedir.

Öte yandan Suriye Türkmenleri askeri yapılanmalarına da yer verilmiştir. Suriye Milli Ordusu (SMO) çatısı altında toplanan askeri yapılanma, 2019

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

yılında Suriye Geçici Hükümeti Savunma Bakanlığı'na bağlanarak resmi bir varlık haline gelmiştir. SMO bünyesinde yer alan ve Suriye İç Savaşı sürecinde etkin rol oynayan tümenleri de konu alan eser, söz konusu tümenlerin, ülkenin güvenlikleştirilmesindeki rolüne atıfta bulunmuştur.

Suriye Türkmenlerinin Suriye İç Savaşı bağlamında oluşturdukları sivil toplum kuruluşları ise eserin ele aldığı son açılardan biridir. Buna göre bir taraftan insani yardıma odaklanılırken; diğer taraftan da basın-yayın yoluyla Suriye Türkmenleri adına farkındalık yaratılmaya çalışılmıştır.

Kitabın sonunda Suriye İç Savaşı sonra Suriye Türkmenlerinin genel bir analizi yapılmış, söz konusu halkın bu zorlu konjonktürdeki mücadelesine yönelik değerlendirme ve tavsiyelere yer verilmiştir. Önce Türkmen siyasetinde yaşanan ana sorunlar maddeler halinde verilmiş ve daha sonra da bu sorunlara çözüm önerileri getirilmiştir. Sadece sorunların belirtilmekle kalmayıp bir çözüm bağlamı içinde değerlendirilmesi, eserin önemli bir diğer yönünü göstermektedir.

Genel hatlarıyla eser, Suriye Türkmenlerinin özellikle 20. yüzyıldan günümüze kadar olan durumuyla ilgili akademik kaynak azlığı göz önünde bulundurulduğunda dikkat çekmektedir.